

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2010/2011

Kríza vyššieho vzdelania

„Školstvo je jediný biznis, ktorý zo svojich zlyhaní viní zákazníkov.“
Robert Kiyosaki

Prvé známe školy v Európe vznikali samozrejme už v antickom Grécku, tu stačí spomenúť len to, že v Aténach sa z povinných škôl stali postupne školy dobrovoľné a v Sparte, čo by antickej verzii moderného totalitného režimu, sa doviedol systém povinných škôl do logického extrému kde sa na niekoľko rokov odoberali deti rodičom a boli vychovávané v réžii štátu na obraz dokonalej občianskej/vojenskej poslušnosti.

V stredoveku sa o zachovanie a šírenie antickej múdrosti starali kláštory, neskôr v 11. - 12. storočí vznikajú prvé súkromné školy v mestách vyučujúc predovšetkým gramatiku a právo (nevysvätenými kňazmi). Pred vznikom univerzít (12.-13. st.) sa pod vzdelaním rozumelo prepisovanie a výklad Biblie¹, potom sa ako základ vzdelania stala úvaha a diskusia medzi učiteľom a žiakom na rôzne otázky, čo sa už dialo na univerzitách s ich bakalareátmi, licenciami a doktorátmi.¹

Za dnešným povinným štátnym vzdelaním sa ukrýva reformácia a mená ako Martin Luther a Ján Kalvín. Za všetkými tými vznešenými ba priam až populistickými témami, ktoré nastolila reformácia sa skrývala v prvom rade nutnosť politicky presadiť nové náboženstvo čo najrýchlejšie v čo najväčšom počte kráľovstiev. Luther sa snažil „predávať“ svoje náboženstvo panovníkom svojimi vyhláseniami o povinnosti kresťanov znášať zlo a bezpodmienečnej poslušnosti poddaných panovníkovi. Zdôrazňoval teóriu pasívnej poslušnosti, podľa ktorej žiadne pohnútky alebo provokácie neospravedlňujú revoltu proti štátu. Všade apeloval na zakladanie verejných škôl s povinnou dochádzkou a tak prvá povinná škola moderného typu vznikla v r. 1524 v Gotha a prvý povinný štátny systém vzdelávania vznikol o tri desaťročia neskôr v štátiku Wurtemberg. Vznesené príčiny o možnostiach každého zoznámiť sa s bibliou a aby si ju každý mohol vyložiť podľa seba, zastiera opäť praktický dôvod a to vštepovanie protestantského náboženstva celej populácii.

Čiže ako vidíme, motiváciou pre zavedenie prvých verejných a povinných škôl bola indoktrinácia občanov. Kalvínov vplyv na vzdelávanie v Európu bol silnejší pretože v Ženeve založil niekoľko škôl a spravil z nej edukačné centrum (ktoré učilo o jeho protestantskej odnoži kresťanstva), do ktorého sa prichádzali vzdelávať ľudia z celej Európy.

Povinné vzdelávanie bolo na chvíľu zrušené kvôli tridsať ročnej vojne aby sa opäť začalo ujímať najprv v Prusku kde k tomu viedol po prvú Lutherov odkaz a po druhé despotizmus všetkých troch Fridrichov Viliamov. Postupne sa ako podmienka pre zamestnanie mladých stal zápis do učebných odborov na štátnych školách, povinná štátna maturita pre pracovníkov v štátnej službe a súkromné školy museli mať rovnaké štandardy vo vyučovaní ako štátne. Pruské školy boli továrňou na absolventov pre potreby štátnej správy a armády.

Vo Francúzku bolo zavedené povinné vzdelávanie ako odkaz francúzskej revolúcie. Napoleon zaviedol Francúzku univerzitu ako hlavu celého štátneho vzdelávania, ale jeho systém sa po jeho páde celý zrušil a na chvíľu prebrali vzdelávanie katolícke školy. Potom až porážka v prusko-francúzskej vojne (1871) viedla k zavedeniu pruského modelu armády a vzdelávania ako moderných a pokrokových myšlienok. Ako vo Francúzku tak v Nemecku sa povinné vzdelávanie stalo, hlavne výučbou v národnom jazyku, nástrojom na asimiláciu a odnárodňovanie menšín na ich územiach. V Anglicku sa prvé štátne intervencie do vzdelania odohrali až v r.1870, kedy vznikajú prvé štátne školy. Dovtedy slobodný trh so vzdelaním bez akéhokolvek štátneho zásahu zabezpečil zvýšenie počtu žiakov z 418 000 (1818) na 2 144 278 (1851) a 93% gramotnosť detí, ktoré opúšťali školy (1870), takže v prípade Anglicka štát doslova nasadol na rozbehnutý vlak.^{2,3}

Školy sa dajú rozdeliť do dvoch hlavných kategórií a to základné školy a vyššie školy (stredné a vysoké školstvo). Na základných školách prebieha výučba elementárnych znalostí ako počítanie, čítanie, základné sociálne zručnosti ako práca v kolektíve a podobne. Vyššie vzdelanie sa orientuje na

I – tu je zaujímavý rozdiel medzi islamom a kresťanstvom. Korán sa berie doslova ako slovo božie naproti tomu Biblia je zápis historických udalostí a zjavení, teda je napísaná ľuďmi. Korán sa nedá reinterpretovať, nedá sa o ňom diskutovať a komentáre k nemu vždy narazili na tradicionalistický odpor kléru. Naproti tomu rôzne výklady Biblie a diskusie o nich boli zárodkom, a postupne rozvíjali, kritické myslenie, ako základný princíp západnej vedy.

výučbu remesiel, praktických znalostí, zručností a odborov, ktoré si vyžaduje trh práce. K základnému školstvu len podotknem, že aj keď si dnes nikto nemyslí, že verejné a povinné školy môžu byť nebezpečné, nezabúdajme na to, že to kto môže a nemôže učiť naše deti rozhoduje len ministerstvo, a na 20. storočie s jeho učebnicami o nadradenosti árijskej rasy, šlabikároch plných sovietskych vojakov a letáčikoch plných propagandy z EU na hodinách občianskej výchovy.

Prečo štát dnes dotuje vyššie vzdelanie? Na to má dva hlavné argumenty.⁴ Prvý: rovnosť šancí. Každé dieťa by malo mať právo na bezplatné vzdelanie aby neskoršie mohli mať aj deti z chudobnejších rodín rovnaké šance ako tie z bohatších. Tento argument síce znie rozumne, ale dôležité je nakoľko štátne dotácie naplňajú tento cieľ. Jednou zo základných vlastností ľudského druhu je jeho rôznorodosť. To, že každý má svoje záľuby, rôzne nadanie a rôzne schopnosti. Každý sme jedinečná bytosť a dnešné školy sú zamerané na rozvoj abstraktno – analytického vyučovania a rozmyšľania, tie deti, ktoré sa učia prakticko – konkrétne sú v takomto systéme jasne znevýhodnené a ohodnocované ako zlí žiaci. A toto je len základne rozdelenie detí, to nespomínam to ako dnešné školy vyžadujú značné memorovacie schopnosti a radu ďalších vlastností, ktorými neovplyvujú všetky deti a teda nutne sa nedostane rovnaké a primerané vzdelanie každému dieťaťu. Tento problém by síce štát dokázal zmierniť zavedením viacerých foriem vyučovania, ale maximálnu diferenciaciu pre potreby jednotlivých žiakov je schopný zabezpečiť jedine trh so svojim dopytom. Nútenie detí tráviť čas v školách, ktoré ich nič nenaučia a zločinne deformujú ich mysle a duše je zároveň ukázkovým príkladom zla uniformity. Tu treba ešte pripomenúť fakt, že pri dotáciách vysokoškolského vzdelávania dochádza k čistej redistribúcii peňazí od chudobných smerom k bohatým. Milton Friedman to vo svojej knihe *Sloboda voľby* podložil aj prieskumom a presnými číslami, ale k tomuto záveru sa dá dôjsť aj logickou myšlienkou. Vysoké školy (VS) tradične navštevujú častejšie deti z bohatších rodín ako chudobných a tie potom zarábajú viac ako tie čo vysokú školu neabsolvovali a nemusia platiť žiadne progresívne dane na vzdelávanie v budúcnosti. Druhý: infraštruktúra. Vzdelanejší ľudia môžu ťahať našu spoločnosť dopredu. Môžu zvýšiť produkciu práce ostatnej populácie a zvýšenie kvalifikácie podporuje ekonomický rast. Spoločnosť určite ziskava na tom, že má vzdelanejších a kvalifikovanejších občanov, ale to nie je ešte dôvod na financovanie škôl štátom. Podľa rovnakej logiky by štát mal dotovať nové stroje súkromným firmám a rozširovať ich biznis darovaním nových budov. Súkromný sektor už od priemyselnej revolúcie lobuje za výstavbu ciest, železníc, zabezpečenia bezpečnosti z verejných financií a rovnako tak lobuje za verejné školstvo aby sám nemal dodatočné náklady na kvalifikáciu pracovnej sily. Ak teda vyššie vzdelanie a kvalifikácia pomáha dosahovať vyššiu ekonomickú efektivitu tak vzdelaní jednotlivci budú v budúcnosti aj finančne lepšie ohodnotení a sú motivovaní vzdelanie podstupovať. Príklad toho ako sebecké záujmy jednotlivca v slobodnom systéme slúžia záujmom celej spoločnosti.^{5,6}

Pokiaľ sú verejné školy zadarmo neexistuje v nich cena vzdelania. A pokiaľ neexistuje cena vzdelania tak na trhu so vzdelaním nikto nemá informáciu o vzácnosti. Pokiaľ aktéri trhu nemajú znalostí o vzácnosti dochádza nutne k plytvaniu. Nikto poriadne nevie čo má študovať, koľko toho má študovať a ako to má študovať. Najsmutnejšie je, že dochádza k plytvaniu ľudským kapitálom a teda práve tým, ktorý dáva všetkým statkom nejakú hodnotu. Trhy fungujú vo vzájomnej previazanosti. Zákazníci si pýtajú nejaký tovar, na to reagujú výrobcovia, ktorí ho začnú vyrábať. Na to potrebujú kvalifikovaných ľudí, teda začnú ponúkať prácu. Jednotlivci reagujú na pracovné ponuky, ale najprv potrebujú kvalifikáciu, ktorú dostanú na trhu so vzdelaním. Trh práce a trh s finálnymi výrobkami poskytuje v hrubých rysoch slobodnú tvorbu cien. Trh so vzdelaním nie. Jednotlivci sa potom ťažko môžu rozhodovať čo majú alebo nemajú študovať. Takže nakoniec jednotlivec strávi mnoho rokov štúdiom výroby niečoho čo nikto nechce a teda sa na pracovnom trhu neuplatní pretože jeho investícia, vplyvom nedostatku informácii, bola chybná⁷. Možno tu by sa mali hľadať korene nezamestnanosti. Praktickým dôsledkom plytvania v školstve je nekvalita dnešných VS. Aj keď žiadna VS nemá povinnú dochádzku, a teda každá aspoň minimálne vychádza v ústrety požiadavkám svojich študentov, tak študenti neplatia škole priamo ako zákazníci, ale sú určitým spôsobom druhoradí zákazníci a tento fakt značne ovplyvňuje správanie ako študentov tak učiteľov a nakoniec celé vedenie škôl. To, že sú školy zadarmo na ne priťahuje ľudí, pre ktorých je bezplatnosť VS hlavným argumentom prečo na tej škole sú. Nepovažujú školu za investíciu (finančnú, časovú), ale ako príjemnú prestávku medzi strednou školou a prácou, nehovoriac o tom, že je tam veľa mladých ľudí

a značné zľavy na jedlo a cestovanie. Potom VS trpia vysokou prepadosťou študentov hlavne v prvých ročníkoch na rozdiel od súkromných škôl kde platiaci zákazník za svoje peniaze chce protislužbu a navštevuje hodiny práve preto, že si ich priamo platí a nechodenie na prednášky sa rovná vyhadzovaniu peňazí za službu, ktorú nevyužíva.⁶

Všetky konzervatívne, liberálne a freemarket riešenia problémov (všetkých) škôl sa dajú zhrnúť do jedného bodu a to úplná odluka štátu od vzdelania. Čo z praktického hľadiska vedie len k riešeniu problému financovania škôl tak aby k nim mal prístup čo najväčší počet ľudí. Študovať na VS by mal mať možnosť každý, nech už pochádza z akejkoľvek rodiny, ale len pokiaľ je ochotný za túto službu platiť, či už teraz alebo neskôr.

Pri otázke ako financovať vysoké školstvo si treba v prvom rade uvedomiť čo je to cena. Cena je informácia zozbieraná od miliónov aktérov trhu a hovorí o tom ako je daný statok vzácny. Teda jej úloha je informačná, alokačná a motivačná. Existujú tri základné možnosti financovania škôl a to hotovosť, pôžička alebo školné (štátom definovaná určitá cena za návštevu štátnej školy). Problém školného je v tom, že vôbec nevnaša trhový prvok do školstva, ide len o priplatenie si služby, ktorá je v rukách štátu. Teda pri školnom nikdy nevznikne cena, ktorá by mala splňať svoje tri základné úlohy. Problém hotovosti je v tom, že nie každý ju má a problém pôžičky je v tom, že kto ju potrebuje nemá väčšinou čím ručiť a teda prichádza vysoký úrok čím sa pôžička stáva rizikom ako pre dlžníka tak pre veriteľa. Nehovoriac o ťažkosti predpovede aký reálny prínos bude mať vzdelanie pre moje budúce finančné ohodnotenie, ktoré môže ovplyvniť ako choroba, úmrtie, osobná pribojnosť alebo obyčajné šťastie.

Milton Friedman hľadal paralelu v investíciách do iných rizikových biznisov.⁸ Tam sa rieši problém rizika investíciou do akcií a obmedzeným ručením akcionárov. Paralela ku školstvu je v zakúpení podielu budúcej mzdy absolventa školou. Toto riešenie je známe aj pod pojmom *princíp prenesenej ceny*, ktorý má dve charakteristiky. Prvotným veriteľom je škola a študent platí len do tej miery ako mu bolo štúdium nápomocné na trhu práce teda odvádza zo svojho príjmu, ktorý presiahol nejakú hodnotu (napr. 2 násobok minimálnej mzdy) určité percento škole každý mesiac po dobu niekoľkých rokov (10 - 20). Tento spôsob splácania plní všetky funkcie, ktoré by mal mať ako z trhového tak sociálneho hľadiska. Investičnú funkciu: keďže každý má prístup ku vzdelaniu. Solidárno-motivačnú funkciu: úspešnejší absolventi zaplatia viac ako menej úspešní a zároveň sa riziko veriteľa rozptýli medzi množstvo absolventov a teda škola od niekoho dostane viac od niekoho menej, ale vo výsledku dosiahne priemerné zhodnotenie svojej investície. Funkciu ceny: škola je motivovaná čo najlepšie pripraviť absolventov na trh práce, keďže podľa toho ako sa uplatní dosahuje zisk (alokačná a motivačná rola) a zároveň sa splácanie eviduje a môže zverejniť za účelom informačnej role kde záujemcovia môžu vidieť príjmovú perspektívu na rôznych školách a oboroch.

Obchodovanie so vzdelaním nie je ako vykupovanie áut alebo masáž, človek za zaplatenú službu nedostáva okamžitú protihodnotu, nevie ako mu daná služba v dlhodobom horizonte zlepši životnú úroveň, teda vzniká špecifická transakcia kde nevzniká „normálna cena“ a *princíp prenesenej ceny* je v podstate zovšeobecnením ceny so zachovaním všetkých jej vlastností.⁹

Trochu viac socialistickou alternatívou je slávny Friedmanov kupónový plán aplikovaný na stredné a vysoké školy. Vláda by vydala kupóny o nominálnej hodnote, ktorá zodpovedá jej výdavkom na jedného študenta (napr. 2000€). Kupóny by sa rozdelili medzi rodičov detí a tí by si vybrali školu, ktorá by svoje príjmy (zo štátneho rozpočtu) mala práve formou vzdelávacích poukazov od rodičov. Aj keď to nie je systémové riešenie a školy by stále ostávali v rukách štátu tak by medzi nimi aspoň vznikol konkurenčný tlak v poskytovaní vzdelávania jednotlivým študentom, keďže v takejto forme by vznikol priamy vzťah škola – zákazník.

Bohužiaľ všetky rozumné a systémové návrhy riešenia slovenského vzdelávacieho systému sú, vzhľadom na to v akom „socializme“ žijeme, nielen ťažko priechné ale ťažko diskutovateľné na vyšších úrovniach. Napríklad okamžité zrušenie ministerstva školstva a zníženie DPH o príslušné percento ušetrených peňazí (cca 2,3 miliardy Eur na rok 2011¹⁰). Teda predkladané riešenie je s prihliadnutím na súčasnú (aspoň minimálnu) politickú priechnosť. Problém slovenského školstva je výnimočný v masovosti VS štúdia, ktorá snáď ani nemá obdobu v krajinách okolo nás¹¹ a preto primárne treba začať s jeho riešením. Jednoduchou matematickou logikou dôjdeme k tomu, že pokiaľ by na VS mala študovať elita národa, ktorá by nás mala ťahať dopredu, tak je jasné, že ak bude

študovať 30% stredoškolákov tak kvalita „elity“ bude 3 – krát horšia ako keby ich išlo študovať 10%. Problém množstva študentov na VS je v tom, že veľa študentov takto zbytočne stratí 5 rokov života štúdiom zlého odboru na zlej VS, ktoré by mu na pracovnom trhu poskytli lepšiu prax a viac získaných kontaktov na lepšie uplatnenie na tomto trhu a teda reálny prínos vzdelania (ako služby ktorá ma poskytnúť lepšie pracovne uplatnenie) je pre daného študenta nulový (niekedy záporný). A druhým problémom je obrovské plytvanie verejnými financiami v tom, že sa z nich VS platia, študenti ktorí ju navštevujú neplatia dane z príjmu a celkovo netvorí nič plusové k HDP.¹¹

Vysoké školy sú súčasťou (a vrcholom) celého školstva a teda každý jeden problém a neefektívnosti základného a stredného školstva sa nutne posúva aj na VS. Toto je primárny dôvod nekvality študentov VS, teda že študenti už prichádzajú s mizernými vedomosťami, bez kritického myslenia a bez elementárnej úcty k vzdelaniu. Školy, resp. odbory, treba v prvom rade s odvahou začať rušiť, pod čím si netreba nutne predstavovať vyhodenie všetkých žiakov na ulicu ale predovšetkým spájanie fakúlt kde by sa z rôznych škôl v meste (alebo kraja) sústredili do jednej budovy nielen tí kvalitnejší študenti, ale aj kvalitnejší pedagógovia a výskumní pracovníci. Tento krok začal Mikolaj a snaží sa v ňom pokračovať Jurczyca, ale pravdepodobne kvôli silnej loby, sa nič zásadné nestalo okrem zrušenia a premenovania pár odborov, čo je krásny príklad toho ako sa slovenské školstvo okolo nejakej systémovej reformy ani zďaleka neobtrelo. V druhom rade treba začať tlačíť na kvalitu, čo sa v prípade Slovenska dá celkom jednoducho dosiahnuť už len tým, že sa jednoducho zníži počet študentov^{III}. Teda napríklad, že na tieto spojené fakulty sa nedostanú všetci ale povedzme 70-50% študentov.

Na kvalitu sa dá ale tlačíť ešte pomocou momentálne zlého konceptu VS, ktorý oberá študentov o jeden celý semester a učiteľov núti preskúšať za rok 2x viac študentov, t.j. rozdelenia VS na dva stupne (Bc., Ing.). V návrhu, ktorý často spomína Miroslav Beblavý (SDKU) ide o to aby sa konečne reálne začal využívať tento systém, keďže momentálne Bc. pre nikoho nič neznamená a drvivá väčšina študentov ide okamžite študovať na druhy stupň. To by na dnešnom Slovensku znamenalo, že titul bakalár začne prakticky nahrádzať maturitu, keďže aj tá je u nás už minimálnou garanciou nejakej kvality alebo dosiahnutia patričného vzdelania. Na stupňoch Bc. by sa začalo jednoducho s prehlbovaním vedomostí jednotlivých absolventov stredných škôl. Každý by mal teda prístup k prednáškam profesorov (ktorí by rozširovali horizonty študentov) a mal by pred sebou v triede príklad snaživých a schopných spolužiakov, teda by to jednoducho vyzeralo tak ako doteraz. S tým rozdielom, že na druhý stupeň by sa už tak divoko študenti nenaberali. Mohlo by to byť napr. tak, že na II. stupni bude len 25% miest oproti I. stupňu a silne sa sprísni akreditácia odborov na II. stupni plus nejaké doplnkové podmienky ako zverejňovanie úspešnosti na trhu práce alebo priemerná hodnota mzdy. Týmto a tým, že v podvedomí ľudí titul bakalár ešte stále nič neznamená vznikne (z)dravá konkurencia medzi študentmi a začnú sa selektovať. Výsledkom bude zníženie počtu absolventov s Ing./Mgr. titulom, zvýšenie ich kvality a zároveň uznanie a rešpektovanie titulu Bc., keďže na Slovensku sa cez všetky chyby školstva aj tak na VS všetci nedostanú. Automaticky by to zároveň mohlo znížiť aj záujem ľudí o štúdium VS, pretože bez vidiny istého Ing./Mgr. titulu stratí veľa nemotivovaných študentov chuť stráviť tri roky na škole. Táto reforma je otázkou nanajvýš dvoch rokov, kedy všetci študenti II. stupňa vychodia školu (štát nemôže okamžite vyhodiť 75% ľudí z Ing./Mgr. štúdiá^{IV}). Týmto sa jednoducho aplikuje na naše VS, z pohľadu klasickej ekonómie, vzácnosť a začne sa dôrazne uplatňovať, pseudo-právo, že každý kto má na to predpoklady môže zadarmo navštevovať VS, s prihliadnutím na slovo „predpoklady“. Samozrejme z takto zavedeného konceptu by sa dalo ďalej pokračovať v pomalom rušení dotácii II. stupňa. Stále to však navonok bude vyzeráť, že štát platí VS (I. stupeň). Tým by sa krásne otvorila trhová súťaž medzi Ing./Mgr.

II - Na Slovensku ročne vyprodujú právnické fakulty 3000 absolventov. V Česku 1500. Teda 4 krát menej právnikov na jedného obyvateľa.

III - Hlavný problém s počtom študentov na Slovensku je spôsob financovania (dotácii) VS. Čím viac ma škola študentov tým viac peňazi dostane a teda každá VS sa správa trhovo (na deformovanom trhu). Ďalej je problém, že sa minimálne zohľadňujú reálne náklady na jednotlivého študenta (štúdium medicíny, chémie, zubárov je po technickej stránke drahšie ako štúdium práva, ekonómie, sociálnej práce) a preto väčšina škôl preferuje výučbu humanitných (trhom presýtených)vied kde sú minimálne náklady na jedného študenta

IV - Keďže podľa zákona má študent právo doštudovať školu v takých podmienkach v akých na ňu nastupoval študovať, teda keď raz existuje nejaký odbor s nejakou dĺžkou tak mu je umožnené ten odbor doštudovať nech by sa malo so školou diať čokoľvek.

odbormi a školy by boli nútene maximálne zameriavať vzdelanie na prax a potreby zákazníka (študenta) a trhu práce. Tu by mohol vzniknúť problém tohto konceptu, že keď štát už nebude financovať II. stupeň tak ani nebude mať právo určovať počet prijatých študentov a ten by sa mohol okamžite neúmerne zvýšiť ale myslím si, že v trhovej súťaži sa rozdiel medzi kvalitnou a nekvalitnou školou bude geometrickou rýchlosťou zvyšovať a tieto informácie budú veľmi dobre zvažované študentmi či sa im bude chcieť stráviť ďalšie 2 roky a zaplatiť štúdium za reálnu trhovú cenu na nekvalitnej škole (škole s nízkou poabsolventskou zamestnanosťou). Najdôležitejšie ale je, že to už nebude platené z našich daní a teda každý má právo so svojimi peniazmi a časom robiť čo uzná za vhodné. Štát v tomto období môže poskytovať rôzne formy pôžičiek (vid. VB, Austrália) pre študentov s podmienkami, že bude poskytovať pôžičku len 25% študentov z I. stupňa alebo preplácania len školám, ktoré majú štvrtinové počty prijatých študentov na II. stupeň. Tým, že vznikne neštátne VS II. stupňa sa pravdepodobne drvivá väčšina odborov zmení. Názvy, zameranie, spôsob výučby, jednoducho sa prispôbi požiadavkám trhu práce. Čo bude ďalej tlačiť VS aby usmerňovali a pripravovali adekvátne študentov I. stupňa na potreby II. stupňa, čiže už aj odštátnenie II. stupňa bude mať vplyv na celé vysoké školstvo. Samozrejme týmto precedensom a tým, že VS sa nutne zlepšia bude viesť k ľahšiemu zavedeniu celého odštátnenia VS s nabaľovacím efektom na odštátnenie stredných a základných škôl (a ešte pred tým tlak na kvalitu týchto škôl pre potreby zvyšujúcich sa nárokov VS). Nevie ako bude vyzeráť slobodný trh so vzdelaním. To nevie predpovedať nikto. Možno sa niektoré odbory budú namiesto 5 rokov študovať len 3 kvôli zefektívneniu celého procesu výučby. Niektoré odbory zaniknú (resp. budú ako hobby popri normálnom živote) a nové vzniknú. Niektoré odbory sa na jednej škole budú učiť ako čistá veda a na inej ako praktická aplikácia pre pracovný trh. Jedno je ale isté, trh sa postará o to aby existovali školy, ktoré si zákazníci vyžadujú a konkurencia sa postará o to aby to bolo najkvalitnejšie a najlacnejšie možné.

Ako bude vyzeráť pokračovanie terajšieho stavu? Trh sa oklamať nedá. Už dnes sa stáva, že pozície určené pre stredoškôľakov obsadzujú vysokoškôľáci a nie preto, že by im zamestnávateľa začali s radosťou zvyšovať mzdy za tieto pozície. Zamestnávateľa sa viacej budú pýtať na pôvod diplomu a niektoré diplomy stratia nie štátnu akreditáciu, ale akreditáciu u zamestnávateľov. Stav keď diplomy z niektorých škôl a odborov budú doslova bezcenné sa bude len prehlbovať až do tej miery, že tie školy reálne prestanú navštevovať všetci študenti. Čo bude o pár rokov keď tu budeme mať obrovské množstvo VS absolventov? Nepokoje ako v Arábii? Tam dole protestujú mladí lebo s ich vzdelaním sa nedokážu uplatniť v politickom systéme, ktorý nepodporuje podnikanie a už vôbec nie tvorbou sofistikované odvetvia. U nás sa mladí nebudú vedieť uplatniť s ich vzdelaním o ktorom ale vedia, že v skutočnosti za veľa nestálo a tej škole toho príliš nevenovali. Asi sa o týchto ľuďoch bude hovoriť ako o stratenej generácii mladých ktorí zabili 5 rokov ničnerobením. Samozrejme aj horšie slovenské školy vedia poskytnúť kvalitné vzdelanie a kontakty mladým ľuďom, ktorí majú motiváciu a reálny záujem o vzdelanie. Je to podmienené práve tou masou mladých, ktorí o to vzdelanie záujem nemajú a na VS chodia a teda časť pedagógov si vie preto vážiť takýchto študentov. A rovnosť šancí pri vzdelávaní po slovensky? Ak chce nejaký nadaný človek z chudobnej rodiny zo Spiša kvalitné vzdelanie, tak dnes musí vycestovať zo Slovenska. Náklady na bývanie v zahraničí, dodatočné naučenie cudzieho jazyka, prípadné spolatnené štúdium, či jednoduché odlúčenie od rodiny sú dostatočné náklady na to aby si to veľká časť rodín rozmyslela. Štátne vlastníctvo opäť ukazuje ako sa mihajú obrovské prostriedky nás všetkých na poskytovanie nekvalitnej služby, z ktorej nakoniec cieľové skupiny nemajú podstatný ošoh.

Na záver by som rád podotkol, že aplikácia voľného trhu na vzdelanie je unikátnym spôsobom ako ukázať ľuďom aký je štát zlý vlastník a ako si trh konkurenciou dokáže nájsť efektívne, kvalitne a nakoniec aj lacné riešenia ktoré by žiadneho štátneho úradníka nenapadli. Tam kde problém so zdravotníctvom je pre každého akútny a viditeľný, tam kde súkromní sudcovia sú sci-fi¹² a tam kde konkurencia medzi viacerými menami nie je ani v náznakoch zmieňovaná pri finančnej kríze, práve školstvo nie je tak veľmi na očiach a primárne nikoho až tak netrápi (keďže jeho zhodnotenie je v dlhšom časovom horizonte) takže akákoľvek odľuka čohokoľvek od štátu by mala začať práve školstvom, ktoré sa potom môže stať precedensom a ukážkou toho ako sa to dá robiť lepšie a bez štátu.

Literatúra:

- [1] Jacquesle Goff : Hledání středověku, Vyšehrad 2005, ISBN: 80-7021-730-8
- [2] James Tooley: Vzdelanie bez štátu: história a súčasnosť; Vzdelání a trh - Sborník textů, Liberální institut 2003, ISBN: 80-86389-31-6
- [3] Murray Rothbard: Štátne vzdelanie v Európe; Vzdelání a trh - Sborník textů, Liberální institut 2003, ISBN: 80-86389-31-6
- [4] STEFAN BLANKERTZ: Vzdelanie – radšej bez štátu;
<http://www.prave-spektrum.sk/article.php?438>
- [5] Murray Rothbard: Verejné školstvo: Robenie vzdelania; Vzdelání a trh - Sborník textů, Liberální institut 2003, ISBN: 80-86389-31-6
- [6] Milton a Rose Friedmanovi: Svoboda volby, Liberální Institut 1992, ISBN: 80-85467-85-2
- [7] Jozef Šíma – Školstvo ako plánovaný chaos; Vzdelání a trh - Sborník textů, Liberální institut 2003, ISBN: 80-86389-31-6
- [8] Milton Friedman: Kapitalizmus a sloboda, Liberální institut 199, ISBN: 80-85787-33-4
- [9] Radim Valenčík: Jak si nejlépe koupit vzdělání - princip přenesené ceny; Vzdelání a trh - Sborník textů, Liberální institut 2003, ISBN: 80-86389-31-6
- [10] Zákon z 8. decembra 2010 o štátnom rozpočte na rok 2011;
<http://www.zbierka.sk/zz/predpisy/default.aspx?PredpisID=210000&FileName=zz2010-00498-0210000&Rocnik=2010>
- [11] Martin Paško: Keď chýba vôľa; <http://www.tyzden.sk/tyzden-kauzu/studentsky-index/clanky/ked-chyba-vola.html>
- [12] Rober P. Murphy: Možnosť súkromného práva; <http://www.mises.cz/clanky/moznost-soukromeho-prava-97.aspx>

